

Черезова Т. О.,
аспірантка Київського університету права
Національної академії наук України, адвокатка

ОБМЕЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Постановка питання про права такої категорії осіб, котрі засуджені до позбавлення волі, очевидно зумовлює проблему про їх обмеження у різних формах, способах та, головне, наслідках. Питання про обмеження саме соціальних прав повинно характеризуватись дещо іншою специфікою, яка може, чи то повинна бути, спрямованою на реалізацію соціальної політики держави, на реалізацію превентивних заходів попередження злочинності, як і бути спрямованою на соціалізацію осіб із таким статусом, і призводити до їх виправлення та перевиховання. Такі загальні уявлення складаються насамперед.

Проте аби мати можливість розглядати предметно ті чи інші особливості обмеження соціальних прав осіб, засуджених до позбавлення волі, насамперед, доцільно проаналізувати саме інститут обмеження соціальних прав. Адже саме цей інститут складає чи не один із основних елементів в процесі «відновлення» (її соціалізацію) особи, що засуджена до позбавлення волі. Ба більше, засудження особи до позбавлення волі відбувається за конкретним рішенням суду, за яким встановлюються основні та додаткові покарання за вчинення кримінального правопорушення. Тут, слід задатись питанням про те, чи співпадають застосовані до засудженого обмеження соціальних прав за рішенням суду і, законом, – скажімо – Конституцією України?

Отож, ряд наведених тих чи інших питань, окреслюються проблемою інституту обмежень соціальних прав осіб, засуджених до позбавлення волі, а, відповідно, у фокусі структури та змісту цього інституту слід проаналізувати насамперед джерела (форми) права, які забезпечують правове регулювання таких специфічних правовідносин.

Так, в юридичній енциклопедії під «соціальними правами» розуміють права людини, необхідні для повноцінної участі її в житті суспільства. Вони стосуються того, як люди спільно живуть і працюють, а також основних життєвих потреб [1]. Очевидно, що за такого підходу, враховуючи «соціальне життя» засуджених до позбавлення волі (коли засудженні працюють в місцях позбавлення волі, проживають тощо), ми можемо уявити реалізацію соціальних прав як в межах виправної колонії, так і поза межами (при спілкуванні із рідними у певні дні та спосіб тощо).

В.О. Човган, досліджуючи проблеми обмеження прав в'язнів розглядає широку палітру прав в'язнів, щоправда, доволі систематично та ґрунтовно обмежень саме соціальних прав в'язнів ні [1]. Він зазначає, що для кращого розуміння специфічного права як форми обмеження права варто виділяти два типи специфічних прав: залишкові та додаткові. На його думку, розуміння залишкових прав описане вище, стосовно ж додаткових прав необхідно мати на увазі таке. Також, він доводить, що засуджені мають низку суб'єктивних прав, якими не володіють вільні громадяни. Натомість, їхній зміст у корені відрізняється від прав вільних громадян. До додаткових специфічних прав В. О. Човган пропонує відносити: користування послугами, які надаються в місцях позбавлення волі, отримання одягу, їжі, участь у роботі самодіяльних організацій та гуртків соціально корисної спрямованості та ін. [1, с. 99]. По суті, такі права є соціальними, проте дослідник їх не визначає, тим більше прав які можуть бути чи не можуть бути «обмежені».

Енциклопедично, «обмеження соціальних прав» – превентивний захід забезпечення пропорційності та законності під час правового регулювання правовідносин уповноваженим суб'єктом у належній формі та спосіб, переслідуючи легітимну мету при забезпеченні охорони прав і свобод, інтересів учасників правовідносин, стану захищеності системи права [1, с. 450].

Натомість Я.Я. Мельник, розглядає класифікацію обмеження соціальних прав за формами та способами. Зокрема, на його думку доцільно класифікувати обмеження соціальних прав за формою вираження та за способами вираження, а

саме: (а) за формою вираження: обмеження змісту суб'єктивного соціального права за об'єктами правового регулювання: соціальні блага, соціальна діяльність, соціальні зобов'язання; інститут, правовідносини, суб'єктивні права, свободи та інтереси і їх зміст; джерела (форми) права; обмеження правомочностей – призупинення, зміни, зупинення активних чи пасивних дій, виражених у правомочностях (діяти у певний спосіб, спонукання до дій у певний спосіб, спонукання до застосування санкцій); обмеження стосовно форми реалізації права: усної та письмової форми; обмеження стосовно форми вираження поведінки суб'єкта соціального права: активна та пасивна форма поведінки; форм (джерел) виразу обмежень у праві: матеріальних та процесуальних нормах права; у законах та підзаконних актах; у національних та міжнародних актах; у договорах та звичаях; у судових рішеннях; обмеження змісту в процесі реалізації суб'єктивного соціального права: утримання певної дії з реалізації, припинення певної дії з реалізації, зупинення певної дії з реалізації; обмеження в інститутах системи права: застосуванні принципів права; правовідносинах, джерелах права, у предметі та методі правового регулювання тощо; (б) за способами застосування: обмеження з корегуванням строків та термінів дії суб'єктивного соціального права; обмеження шляхом призупинення дії суб'єктивного соціального права; обмеження шляхом звуження соціальних прав на певний період та у певний спосіб і формі; обмеження шляхом впровадження заборони реалізації додаткової групи дії соціальних прав; обмеження шляхом корегування форми та процесу дії НПА; обмеження шляхом застосування каучукових (оціночних) понять; обмеження шляхом застосування одного із способів тлумачення норм права. З огляду на концепцію «правового регулювання» обмеження соціальних прав можливе завдяки: (1) засобам обмеження – є різного роду юридичні інструменти (норми права, нормативно-правовий акт, акт застосування права, акт реалізації прав і обов'язків); (2) способам обмеження – впливають у широкому розумінні із регулятивного процесу посеред заборон, дозволянь, зобов'язань [3, с.105-106]. Проте недоліком даного дослідження як на нашу думку, залишається відсутність призми обмеження соціальних прав саме щодо засуджених. Адже щонайменше

йдеться про відкриті питання особливого соціально-правового статусу та дії особливого правового режиму. Відтак, дане дослідження також є неповним.

Відповідно до ст. 64 Основного Закону України визначено, що *конституційні права і свободи людини і громадянина* не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України [4].

Натомість, у цій же статті (ст.64), зазначено про окремі випадки, у яких можуть бути допущені обмеження. Зокрема, йдеться про те, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. *Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України* [4].

Із аналізу змісту ст. 64 Основного Закону означає, що йдеться про соціальні права та свободи як стосовно громадян України, так і осіб без громадянства, іноземців, біженців, що можуть бути позбавлені волі в Україні.

Тут же, варто виокремити ті соціальні права визначені Конституцією України, які не можуть бути обмежені. Зокрема: ст. ст. 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56,57, 58, 59, 60, 61, 62, 63.

У праві соціального забезпечення (яке можна вважати частиною соціального права, як галузі права, що є ширшим), визначають інститут санкцій. Під ними розуміють – правові засоби забезпечення належної поведінки суб'єктів соціально-забезпечувальних відносин, які спрямовані на захист порушеного права чи оспорюваного законом інтересу, які передбачають застосування негативних наслідків особистого, майнового чи організаційного характеру [1, с. 684].

Висновки. Підсумовуючи, варто вказати на те, що з огляду на викладене, інститут обмежень соціальних прав осіб засуджених до позбавлення волі є багатогранною юридичною конструкцією, оскільки стосується широкої палітри праворегулятивного процесу. А тому, дослідження повинно віднайти додатковий, більш глибокий та системний аналіз саме соціальних прав, які можуть бути обмежені.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія права соціального забезпечення України. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук, Д.І. Сіроха, 2020. 912 с.
2. Човган В.О. Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування. Монографія; ГО «Харківська правозахисна група». Харків: Права людини, 2017. 608 с.
3. Мельник Я. Я. Обмеження соціальних прав : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 280 с.
4. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Важненко К. О.,

*здобувач вищої освіти СВО бакалавра
Національного університету «Запорізька політехніка»*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

Для України питання оптимальної організації та ефективної діяльності органів державної влади щодо забезпечення прав людини лежить у сфері забезпечення верховенства права. Утвердження та захист прав і свобод людини є головною функцією Української держави. Вагомим підтвердженням важливості інституту прав людини як об'єкта захисту з боку міжнародних інституцій є те, що чинна Конституція України містить норми, які встановлюють, з одного боку, невідчужуваність і непорушність цих прав, а з іншого боку, встановлюють категоричну заборону на прийняття законів та інших правових актів, які б обмежували права і свободи людини або звужували їх зміст. Сформульовано висновок про те, що звернення до Європейського суду з прав людини